

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

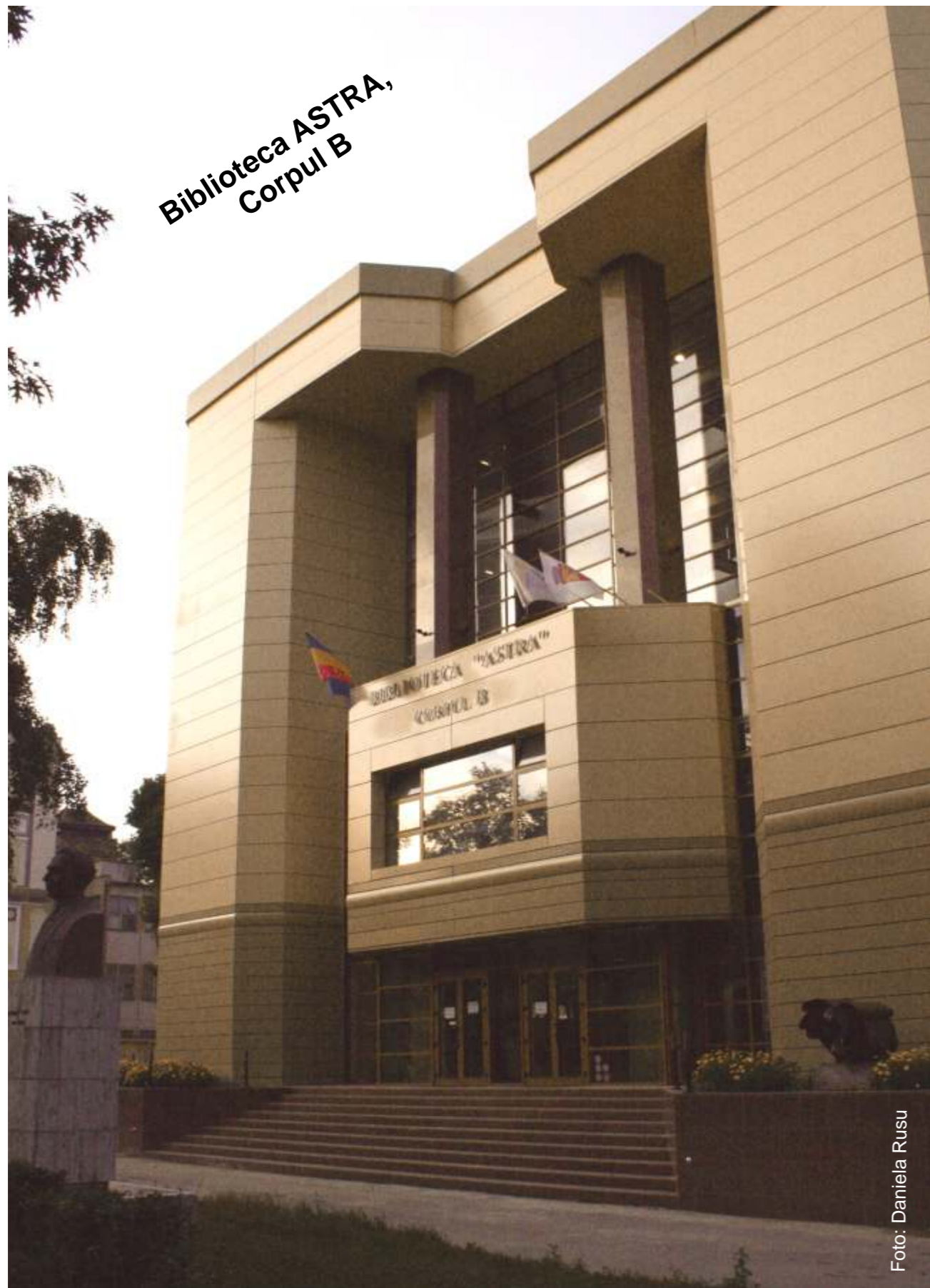
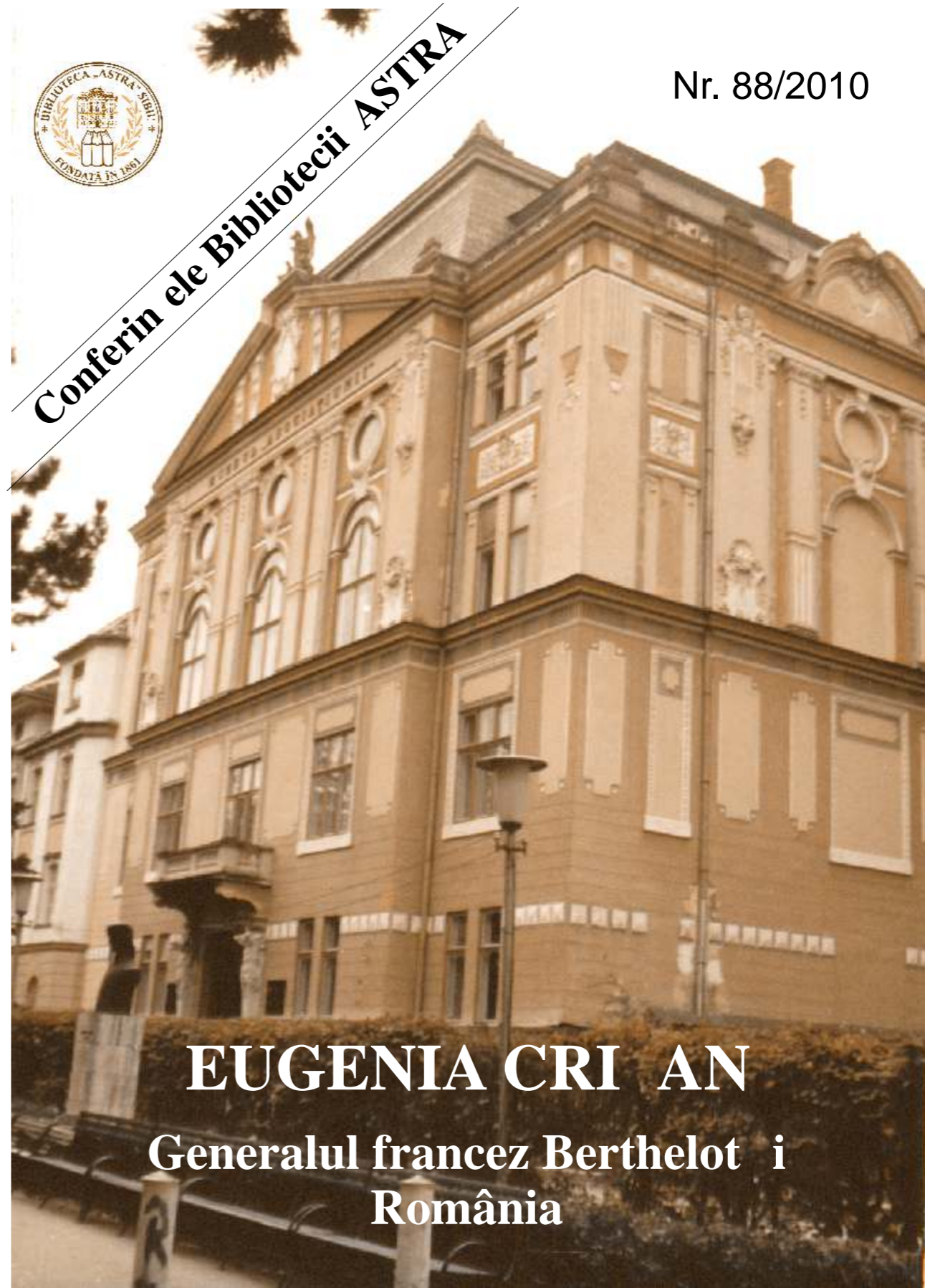

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 88/2010

EUGENIA CRIȘAN
Generalul francez Berthelot și
România

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA:
EUGENIA CRIȘAN: *Generalul francez Berthelot și România*

Coordonatorul colecției: Onuc **Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Editor: Ioana **Butnaru**

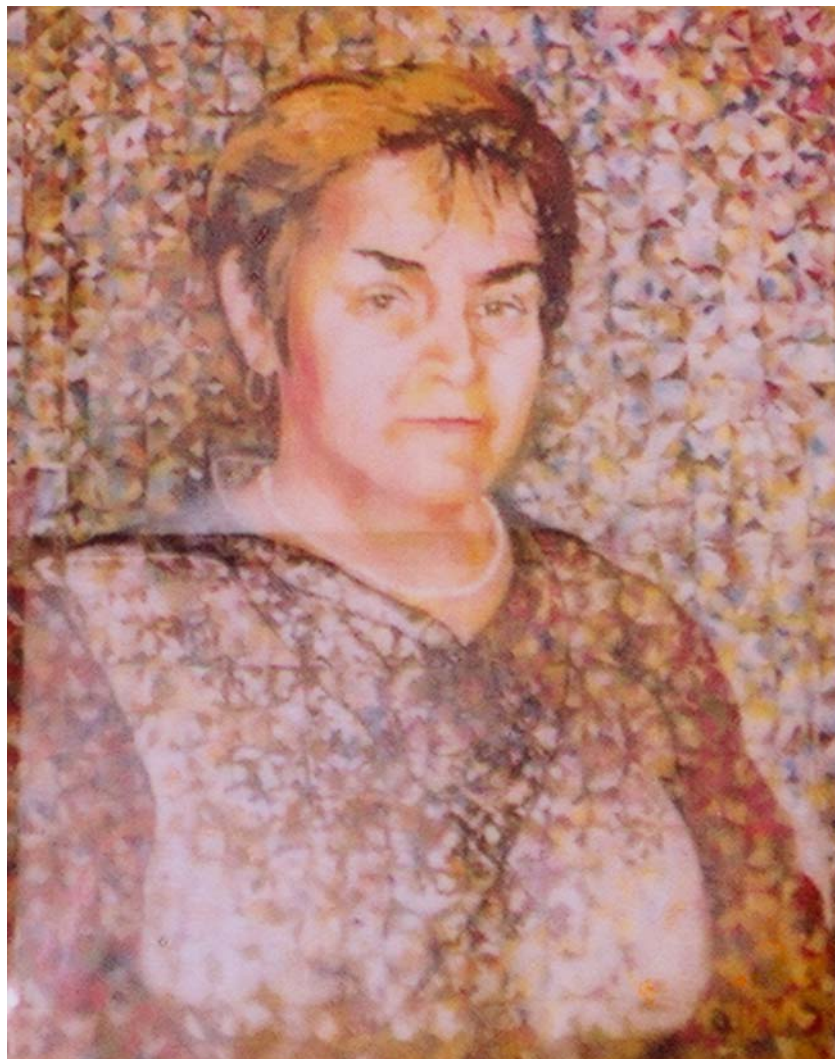
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. G. Barițiu, nr. 5-7, cod 550178
Sibiu, ROMÂNIA
Tel.: +40 269 210551, +40 369 561731, fax: +40 269 215775
Web: <http://www.bjastrasibiu.ro>, e-mail: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

EUGENIA CRIȘAN

n. 1943

Portret de Eugen Tăutu

Date bio-bibliografice

Crișan Eugenia Irina s-a născut la data de 11 martie 1943 în Sibiu. Studiile generale și cele liceale le-a absolvit la Liceul „Octavian Goga”. Este licențiată în științe filologice la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1968), profesoară de limba și literatura română la Tălmăciu, Tilișca și la Liceul „Ioan Lupaș” din orașul Săliște (1968-1982), bibliotecar la Biblioteca ASTRA din Sibiu, compartimentul *Colecții speciale și informare bibliografică* (1982-2000).

Lucrări publicate în volum: *Indice bibliografic analitic, Tribuna 1890, 1891*, Sibiu, 1992, 1996; Bibliografii sibiene: *George Coșbuc*, 1993 și *Andrei Bârseanu*, 1996; *Transilvania, serie nouă. 1972-1989. Indice bibliografic analitic*, Techno Media, Sibiu, 2008.

În curs de apariție: Eugenia Crișan și Vasile Crișan, *Școala Populară de Arte și Meserii „Ilie Micu”*. *Volum monografic*.

Lucrări în manuscris dactilografiate: *Amicul școlii - Indice bibliografic analitic*, 1993; *Foișoara Telegrafului Român, indice*, 1996.

A publicat studii și comunicări în: *Transilvania, Tribuna, Continent, Neamul Românesc Literar, Sargeția, Corviniana, Acta Musei Devensis, Angustia, Studii și Comunicări de Etnologie, Revista Veteranilor de Război*, etc.

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 –</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i>	7
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007		8
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i>	13
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i>	14
Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i>	15

George Banu	<i>Actorul european</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață</i>	28
Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29
Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30

Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicam persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri’a, nu are dreptu a se numerá între poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39
Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociatiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40

Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înfiiințarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înălțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889 ...</i>	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în emanciparea femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51
Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI</i>	52

Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret - Atanasie Marian Marienescu –</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie</i>	65
Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică</i>	66
Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918</i>	67

Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga</i>	70
Vasile Avram	<i>Ritual pentru Noica</i>	71
Vasile Avram	<i>Codul Eminescu</i>	72
Vasile Avram	<i>Modelul Cioran</i>	73
George Barițiu	<i>Unul din scopurile principale ale școlilor de fete este să împuțineze urmările triste ale blestemului care se numește lux, vanitate omenească, dacă nu le poate paraliza cu totul</i>	74
George Barițiu	<i>Meritul Asociațiunii constă în admirabila sa influență morală care o pătrunde în toate fibrele poporului nostru</i>	75
Diana Câmpan	<i>Constantin Noica – restituiri</i>	76
Diana Câmpan	<i>Aventura adevărului fără de sfârșit în cultură; Cultura – o utopie asumată</i>	77
Alexandru Dobre	<i>Asociațiunea Trasnilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română</i>	78
Valer Hossu	<i>Episcopul Dr. Iuliu Hossu – Trăirea în jurământul pentru sionul românesc</i>	79

Cornel Lungu	<i>Momente ale participării Sibiului la Revoluția din 1848-1849 în Transilvania. Locul și rolul Comitetului Națiunii Române</i>	80
Cornel Lungu	<i>Din legăturile “ASTREI” cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914</i>	81
Cornel Lungu	<i>Pașii poetului în cetate</i>	82
Ovidiu Hurduzeu	<i>Capitalismul cu conștiință și economia participativă</i>	83
Ion Bianu	<i>August Treboniu Laurian</i>	84
Ilie Moise	<i>Ilie Dăianu și spiritul Blajului</i>	85
Cornel Lungu	<i>Petiția Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite ale Americii de Nord către președintele Woodrow Wilson</i>	86
Alexiu Tatu	<i>Mihai Viteazul în documentele Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale</i>	87
Eugenia Crișan	<i>Generalul francez Berthelot și România</i>	88

Eugenia Crișan

Generalul francez Berthelot și România *

Dacă națiunea română manifestă un atașament deosebit față de Franța, poporul și cultura sa, un rol deosebit i-a revenit prestației misiunii militare franceze pe lângă armata română din timpul primului război mondial, condusă de generalul Berthelot.

După cum se știe, după îndelungate tratative diplomatice, România decide în august 1916 intrarea în război alături de Antantă, declarând război Austro-Ungariei cu obiectivul declarat al realizării idealului prefigurat de Mihai Viteazu – unirea Transilvaniei cu România. Momentul ales pentru declanșarea ofensivei armatelor române în sud-estul Ardealului coincidea cu uriașa ofensivă a armatei germane de la Verdun, pe care Franța, printr-o supremă încordare a forțelor sale morale și materiale încerca să o stăvilească. Retragerea unor mari unități germane de pe frontul de vest și aducerea lor împotriva armatei române ce avansa în sudul și estul Transilvaniei, puse sub comanda mareșalului Falkenhayn, a însemnat o binevenită descongestionare a frontului occidental. Prețul acestei noi evoluții de pe fronturile de luptă din lunile care au urmat a fost oprirea ofensivei germane de la Verdun, dar și înfrângerea armatei române în bătălia Sibiului, retragerea dramatică din Ardeal, urmată de istovitoarea repliere a rămășițelor armatei, a guvernului și a autorităților statului român în Moldova.

* Conferință prezentată în ziua de 14 iulie 2010.

8..... *Conferințele Bibliotecii ASTRA*

Acesta a fost contextul în care Marele Cartier General și Guvernul francez, în consens cu aliații, a luat decizia trimerii generalului Berthelot în fruntea unei misiuni militare franceze în România. Ea urma să asigure coordonarea operațiunilor militare de pe frontul românesc cu acelea de pe celelalte fronturi și să se pună la dispoziția guvernului și autorităților militare române pentru transmiterea experienței câștigate de armata franceză în cei doi ani de război. Generalul Berthelot a sosit în România în 3/16 octombrie 1916, fiind investit cu funcția de consilier tehnic al regelui și al Marelui Cartier General al armatei române. Erau zilele dezastrelor din Muntenia și ale retragerii precipitate în Moldova.

După stabilizarea frontului pe râul Siret, în prima parte a anului 1917, misiunea a fost completată cu un mare număr de ofițeri și tehnicieni din toate specialitățile, trecând la îndeplinirea sarcinilor încredințate. Ea cuprindea 277 ofițeri, 37 piloți și observatori, 88 medici, farmaciști și veterinari, 4 ofițeri de marină, 8 ofițeri de intendență, ajutați de 1.150 de grade inferioare și soldați, specializați în diverse meserii.¹ Generalul Berthelot era secondat de generalul Pétin, șeful statului major al misiunii, generalul Vouillemain, inspectorul artileriei și ajutorul său, colonelul Marie Laffont.

După mărturiile generalului Pétin, martor al înfrângerilor armatelor române din bătăliile pentru apărarea capitalei, din toamna anului 1916, la încredințarea misiunii franceze în România, Mareșalul Joffre, le-a recomandat lui Berthelot și însoțitorilor săi ca „înainte de toate, trebuie să câștigați încrederea în inimile românilor”² Devotamentul și responsabilitatea în realizarea misiunii încredințate, eroismul și spiritul de sacrificiu al membrilor misiunii, care au luptat cot la cot cu românii în bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, au dat conținut acestor sfaturi, transferând asupra întregii

Franțe uriașul capital de simpatie câștigat de membrii misiunii franceze în ochii și sufletele românilor în acei ani de cumpănă și suferințe.

Constantin Kirițescu, cronicarul cel mai avizat al odiseii armatei române în primul război mondial, în memorabila sa carte în două volume intitulată „Istoria războiului pentru întregirea României”, caracteriza astfel personalitatea șefului misiunii militare franceze: „Generalul Berthelot, șeful misiunii, întrunea în persoana sa toate calitățile spiritului francez. Înflăcărat în sentimente, metodic în acțiune, a fost neprețuitul prieten de zile rele, ca și de zile bune. Participarea lui la refacerea armatei române, sfatul lui înțelept, competent și dezinteresat, marea iubire ce ne-a arătat în toate împrejurările, l-au așezat în galeria ilustrațiilor binefăcători ai neamului. Armata și națiunea l-au răsplătit printr-o popularitate dintre cele mai duioase. În cele mai îndepărtate colțuri ale Moldovei refacerii, în cele mai ascunse cule ale frontului, era un freamăt de bucurie când, pe drumul desfundat, se oprea automobilul din care cobora bunul general, cu înfățișarea de uriaș, cu privirea prietenoasă și vorba înțeleaptă și blândă. *Taica Bertălău* era personajul legendar al reînvierii armatei. Țara l-a proclamat cetățean de onoare al ei, armata i-a dăruit o sabie de onoare, Camerele i-au votat un loc de împământenire și o casă pe teritoriul român dezrobit. Dar pe lângă aceste semne materiale ale recunoștinței unui popor, va rămâne suvenirul ce nu se va șterge niciodată din inima noastră și care confundă în persoana generalului Berthelot și a membrilor misiunii franceze, contribuția pe care Franța generoasă a adus-o la renașterea armatei și a încrederii noastre în victorie.”³

*

* *

Vom aduna în rândurile care urmează câteva date din biografia generalului, căruia nici „Le petit Larousse en couleurs” (1995), nici „Enciclopedia Universală Britanică” (2010) nu i-au acordat spațiu, dar care este prezent în toate enciclopediile și cărțile de istorie românești editate după 1918.⁴

Henri-Mathias Berthelot s-a născut în localitatea Feurs, din departamentul Loirei, în decembrie 1861. A urmat cursurile Școlii Militare de la Saint-Cyr, devenind ofițer al armatei franceze. După stagii de serviciu în cadrul unor operațiuni militare ale Franței în Algeria, Tonkin și Annam, la 1890 este brevetat ca „ofițer de Stat Major”, devenind aghiotant al Generalului Brugère.

Izbucnirea primului război mondial, în august 1914, îl găsește general de brigadă. Sub comanda mareșalului Joffre, în calitate de aide-major general, contribuie la victoria armatelor franceze în bătălia de la Marna (6-12 septembrie 1914). După această dată i se încredințează comanda diviziei a 53-a și apoi al celui de al 32-lea corp de armată, cu care cucerește fortificațiile germane cunoscute sub denumirea de „Labirintul lui Hindenburg.” În fruntea corpului său de armată participă apoi la cea de a doua ofensivă franceză din Champagne (25 septembrie-15 octombrie 1915) și la eroica apărare a Verdunului, între 13 martie și 10 iunie 1916. Calitățile sale de militar și gloria dobândită în cei doi ani și jumătate pe câmpurile de luptă ale Franței l-au recomandat ca șef al misiunii militare franceze în România.

După încheierea operațiunilor militare din Moldova și semnarea păcii de la București, la 7 mai 1918, prin care România încheia ostilitățile cu Puterile Centrale cu prețul unor cedări teritoriale dezastruoase, dar vremelnice,

Generalul Berthelot, cu întreaga sa misiune, părăsește Moldova. Reîntors în Franța, primește comanda armatei a 5-a, la 2 iulie 1918, cu care participă la cea de a doua bătălie de pe Marna și la apărarea orașului Reims. În toamna anului 1918 trupele aliate din Balcani, conduse de Generalul Franchet d'Espérey, declanșează ofensiva în regiunea Șiștov-Rusciuk. Pentru acest obiectiv se constituie Armata de la Dunăre, formată din divizia a 30-a franceză, a 16-a colonială, a 27-a britanică și Regimentul 4 vânători din Africa. Comanda acestei armate este încredințată generalului Berthelot, chemat de pe frontul din Champagne.

Marea întorsură a războiului din toamna anului 1918 determină România la ruperea armistițiului cu Puterile Centrale și reîntoarea în război alături de vechii aliați. Din nou, în noiembrie 1918, armatele române se revarsă peste trecătorile Carpaților în urmărirea armatei lui Mackensen, ce se retrăgea spre centrul Europei. Din nou destinele Generalului Berthelot se unesc cu cele ale românilor. La 10 noiembrie armata aliată din Balcani trece Dunărea la Giurgiu în urmărirea dușmanului comun. O proclamație semnată de general, adresată locuitorilor Munteniei și Olteniei ocupate de dușmani, glăsuia:⁵

La arme români!

Trupele franceze trec astăzi Dunărea pentru a ajuta să vă eliberați de jugul sub care inamicul credea să vă îngenuncheze. De opt luni de zile ați fost cu toții în măsură de a judeca brutalitatea inamicului care vă credea în puterea lui. Voi, mai cu deosebire oameni din Oltenia și Muntenia, cari de doi ani de zile ați suferit ocupația, ați putut constata obrăznicia și barbaria dușmanului care se numește civilizat. Germanii au pustiit câmpiile voastre și au golit staulele voastre, au prădat casele voastre, au așezat robia și foametea la vetrele voastre, ferm hotărâți, ei înșiși au spus-o, să nu vă lase decât ochii pentru a

12..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

plânge. Ceasul răzbunării, sau mai bine zis, ceasul dreptății a sunat; învins pretutindeni acolo unde nu este zdrobit, dușmanul este pretutindeni pus pe fugă. Clipa a sunat de a arde zdreanța de hârtie care ne-a fost adusă la București.

Soldați! Batalioanele voastre să se unească cu ale noastre.

Țărani, sculați-vă și luați armele împotriva cotropitorului. Acesta este apelul patriei române pentru care voi ați suferit. Acesta este apelul guvernului vostru care a jertfit totul pentru „Marea Românie”. Acesta este apelul strămoșilor, a umbrei lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân. Acesta este strigătul feciorilor și fraților voștri căzuți cu glorie pe câmpul de bătălie de la Oituz, Mărăști și Mărășești și pretutindeni unde a fost nevoie de apărarea pământului. Iar mâine veți putea vedea steagul englez și tricolorul francez fâlfâind alături de tricolorul vostru, la puternica suflare a victoriei și libertății.

Sculați-vă, frați români și aruncați-vă asupra dușmanului!

(ss.) Berthelot

De această dată roata istoriei se rostogolea în favoarea românilor. Peste numai o zi de la debarcarea aliaților la nordul Dunării pe pământ românesc și de la ordinul de mobilizare a armatei române dat de Regele Ferdinand, pe frontul francez, la 11 noiembrie se semna armistițiul ce punea capăt luptelor pe toate fronturile primului război mondial. Generalul Berhelot primește știrea încetării ostilităților a doua zi, în 12 noiembrie. La rândul său, transmite lui Mackensen dispozițiile de retragere spre Germania a unităților sale și ale trupelor austro-ungare în soluție. Ordinul este semnat de Berthelot în calitate de „General comandant al armatei aliate a Dunării, lucrând în numele

M. S. Regelui României și a guvernelor aliate”⁶ Drumul spre desăvârșirea unității României Mari era deschis.

În timp ce la Alba Iulia se adunau românii din teritoriile stăpânite de Austro-Ungaria pentru a-și hotărî înșiși soarta în conformitate cu năzuințele lor, pe baza principiului autodeterminării națiunilor, la 1 decembrie 1918, Regele Ferdinand și armata română, alături de trupele aliate, avându-l în frunte pe generalul Berthelot, intră în triumf în capitala României. În acea înălțătoare zi a victoriei românești asupra unei sorți adesea vitrege, din piepturile sutelor de mii de români adunați de-a lungul Căii Victoriei răsunau strigătele entuziasmului: Trăiască armata română!, Trăiască Regele!, Trăiască Generalul Berthelot!, Trăiască Franța! Un cronicar al acelor zile relatează : „ Și pe drept cuvânt se împletise în sufletul poporului bucuria noastră de bucuria Franței și de preamărirea Generalului Berthelot, pentru că el a fost părtașul tuturor durerilor, tuturor grijilor războiului nostru; el a fost sfătuitoarul înțelept și modest, el a fost izvorul liniștit de experiență și știință de la care s-au întremat oștile noastre în epoca reorganizării și tot el a fost cel ce a pășit alături cu noi în luptele finale de fugărire a dușmanului. Numele generalului Berthelot este nedeslipit de acela al României-Mari, căci zi de zi, ilustrul general francez a muncit cu noi pentru realizarea unirei tuturor românilor în actualele hotare ale țării.”⁷

*

* *

La sfârșitul anului 1918, între 20 și 31 decembrie, Generalul Berthelot a întreprins o vizită triumfală în Banat, Crișana și Transilvania.⁸

Contextul intern și internațional în care s-a desfășurat vizita era deosebit de tulbure. O parte a Banatului era încă sub ocupația sârbească,

14..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

autoritățile noi ale Jugoslaviei emițând pretenții teritoriale asupra acestor teritorii, granițele între noile state născute pe ruinele fostului Imperiu Austro-Ungar urmând să fie trasate prin viitoarele tratate de pace. Până la reglementările prin tratate a granițelor, între foștii beligeranți se trasase o linie de demarcație cu totul arbitrară, asigurată cu greutate de trupele aliate de la Dunăre. La vestul țării, autoritățile tinerei republici maghiare căutau cu ostentație să ascundă realitățile etnice din teritoriile Crișanei și Banatului, în speranța menținerii lor în cadrele statului maghiar. Armata română nu primise încă permisiunea trecerii din Transilvania înspre Banat și Crișana. Amenințările la adresa României Mari veneau din toate părțile. Îndelungata stăpânire străină asupra poporului român din Transilvania și Ungaria, ce forma marea majoritate a populației din teritoriile unite cu România, a generat realități socio-economice și demografice care trebuiau relevate străinătății în contextul pregătirilor pentru Conferința de pace de la Paris care urma să hotărască soarta Europei postbelice.

Scopul vizitei Generalului Berthlot a fost acela de informare asupra realităților din teritoriile unite cu țara prin hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 și de reafirmare a sprijinului Franței pentru aliatul său de la răsărit.

Generalul pleacă din București prin Craiova și Turnu Severin cu un tren special, însoțit de colonelul Rosseti din partea Marelui Stat Major al armatei române. A urmat un traseu lung, cu opriri îndeosebi în orașe mai mari: Timișoara, Arad, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Cluj, Sibiu, Brașov. A făcut dese popasuri prin gările presărate de-a lungul traseului. A fost întâmpinat peste tot de noile autorități și de popor cu entuziasmul celor ce vedeau în el un mare prieten și luptător pentru înfăptuirea idealului național. Nu peste tot au avut posibilitatea românii să-și manifeste sentimentele de prietenie față de

general. La Orșova i se pregătise o primire festivă, zădărnicită însă de trupele de ocupație sârbești. Pe drumul dintre Orșova și Timișoara, la scurtul popas din gara Domașnia a fost întâmpinat de românii din localitate și din satele din împrejurimi, aranjați în patru rânduri, cu steaguri naționale împodobite cu flori și cu inscripția „Trăiască România Mare!”. Corurile din Domașnia, Cornea și Mehadița au intonat în fața generalului și a însoțitorilor săi cântecele naționale „Pe-al nostru steag” și „Deșteaptă-te române”. La urările de bun sosire adresate de preotul Vasile Usonescu, Generalul răspunde asigurându-i pe cei prezenți că „în cel mai scurt timp ne vom revedea în România Mare”.⁹ În Teregova românii, în frunte cu preotul Pavel Șandru, erau pregătiți să-l întâmpine pe general cu fanfară și cu trei drapele mari franceze. Steagurile românești au fost interzise de autoritățile sârbe. Cu toată opoziția întâmpinată, li s-au alăturat locuitorii comunei Rusca. Împreună, l-au întâmpinat pe ilustrul oaspete cu cântece și jocuri naționale. La Caransebeș a fost salutat de P.S. Episcopul Nicolae Cristea iar în Lugoj era prezent, alături de locuitori, corul maestrului Ion Vidu.

La Timișoara autoritățile de ocupație sârbe au pus santinele la toate porțile de intrare și ieșire din oraș pentru a bara venirea în întâmpinarea generalului a românilor din împrejurimi

În Aradul aflat încă sub ocupație ungurească lucrurile au stat și mai rău. Generalul este întâmpinat la gară, în seara zilei de 28 decembrie, de o mulțime de români, în frunte cu Ștefan Cicio-Pop, unul dintre oamenii politici români făuritori ai unirii Transilvaniei cu România. De aici delegația se îndreaptă spre hotelul „Crucea Albă”, unde generalul urma să înnopteze. O contra manifestație ungurească, cu steaguri și arme atacă mulțimea. Un ofițer francez și însoțitorul său român, ofițerul Mărculescu sunt și ei agresați. Vizita generalului la Episcopul Papp și la locuința lui Șt. C. Pop au prilejuit alte

16..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

evenimente, de astă dată soldate cu victime omenești. Casa fruntașului român, unde se adunase o mulțime de români, a fost atacată cu focuri de armă. Mai mulți români au fost omorâți, aruncați în căruțe și duși în locuri necunoscute. „Se vorbește de 20 de morți și 40 de răniți, ziarele ungurești vorbesc abia de 5 morți” – relatează corespondentul ziarului românesc „Gazeta Poporului”.¹⁰

De la Arad generalul se îndreaptă spre Oradea Mare. Sosește aici în după amiaza zilei de duminică 29 decembrie 1918. Este întâmpinat de comisarul guvernului maghiar Peter Agoston. Este primit la sediul Consiliului Național Român din Bihor și de doamnele române. La conferința de presă care a urmat, după cele întâmplate la Arad, s-a adresat ziaristilor rugându-i să îndemne populația să aibă răbdare căci de soarta maghiarimii se va ocupa viitoarea conferință de pace. A făcut anunțul că Oradea Mare va fi în perioada următoare ocupată de trupe române și franceze.¹¹ Reținem din relatările generalului făcute în fața ziaristilor prezenți la Oradea și afirmația după care ar cunoaște foarte bine Ardealul și Banatul pe care le-a studiat de 25 de ani.¹² Prin urmare, decizia trimerii Generalului Berthelot în fruntea misiunii militare franceze în România și, mai apoi, numirea lui la conducerea armatelor aliate de la Dunăre avea la bază și o pregătire specială prealabilă legată de istoria și geopolitica sud-estului european.

Din Oradea delegația franceză pleacă la Seghedin iar de acolo la Baia Mare. Aici a fost întâmpinată de o mulțime apreciată la peste o sută de mii de români. „A fost unul din cele mai mărețe praznice naționale din câte le-a văzut vreodată sărmanul Maramureș”, nota reporterul „Foi Poporului”. „Trăiască România Mare!” și „Să se facă dreptate!” erau scandările oamenilor din satele maramureșene veniți să-l vadă pe izbăvitorul lor. Tot dreptate, dar dreptate ungurească, a clamat Apáthy István, rectorul Universității din Cluj, la întâlnirea cu Generalul Berthelot. Acesta protestează împotriva ocupării

Clujului de către armata română, fără să bănuiască faptul că, numai peste câteva luni, aceeași armată îi va elibera pe conaționali lui de guvernul comunist al lui Béla Kun. Răspunsul său la imputările lui Apáthy și la cererile de recâștigare a drepturilor pierdute, a fost: „Da, Da, domnilor, eu apăr dreptatea și numai dreptatea, de aceea – Trăiască România Mare!”¹³

Din Clujul rezistenței antiromânești, Generalul Berthelot se îndreaptă prin Alba Iulia unirii spre Sibiu. Aici era sediul Consiliului Dirigent și al Marelui Sfat Național, organisme ale autonomiei românești alese la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia să reprezinte voința națiunii până la unirea definitivă cu țara. Tensiunile acumulate în decursul periplului prin ruinele încă fumegânde ale fostului Imperiu Austro-Ungar se risipesc în zilele sejurului sibian al vizitei în fața valului de entuziasm românesc revărsat pe străzile Sibiului și apoi ale Săliștei pe care generalul a consimțit să o înscrie pe traseul său.

În Sibiu, însoțit de generalul Moșoiu trece în revistă trupele române. Este salutat oficial de către Iuliu Maniu, președintele guvernului provizoriu și asistă la o impresionantă defilare a zeci de mii de români în costumele lor populare, pe jos, în căruțe sau călări, cu steaguri românești și cu tricolorul francez, grupați pe sate, în frunte cu preoții și conducătorii lor, mulți dintre ei martiri ai cauzei naționale. „Conductul etnografic” a fost organizat de Andrei Bârseanu, președintele Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) și a cuprins 35.000-40.000 de locuitori ai Sibiului și a peste șaptezeci de sate din împrejurimile sale.

Ghiță Pop, redactor al revistei „Luceafărul”, bun cunoscător ale realităților demografice ale Transilvaniei, comenta: „Nicăieri această luptă surdă între orașul străin și artificial și satele de un românism străvechi și băștinaș nu s-a ilustrat mai bine ca la Sibiu. Manifestația populară,

18..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

demonstrarea *ad oculos* a caracterului românesc al acestui ținut a îmbrăcat aici forma unui strălucit cortej etnografic care a defilat pe dinaintea generalului Berthelot.”¹⁴

În aceeași zi, face o vizită intrată în istoria locurilor, în Săliștea Sibiului. A fost întâmpinat în Piața Mare din centrul localității de mii de sălișteni îmbrăcați în frumoasele lor costume populare, în frunte cu protopopul lor Dr. Ioan Lupaș, istoric, membru al Academiei Române și fost rezident al temnițelor ungurești. Acesta îl întâmpină pe ilustrul oaspete cu un frumos discurs rostit într-o latină impecabilă, sugerând trunchiul comun al celor două popoare. „Era simbolul de întâlnire ai unor frați înstrăinați și regăsiți în graiul mamei comune”, notează cronicarul acelor evenimente.¹⁵ Pe o scenă improvizată în centrul localității, împodobită cu drapelele naționale ale Franței și României și cu o mare pancartă cu inscripția „VIVE L'ANTANTE!”, în sunetele cântecelor naționale intonate de cunoscuta Reuniune română de cântări din Săliște, au defilat, au jucat și au adresat ovațiile lor, români din cincisprezece sate aparținătoare protopopiatului Săliște.

De la Săliște și Sibiu, în drum spre București, generalul mai face un popas la Brașov înconjurat cu aceeași căldură.

Puternic impresionat de ospitalitatea și căldura românilor, le-a mulțumit acestora prin viu grai și în scris. Dar pentru că numărul scrisorilor de mulțumire ar fi fost prea mare, a hotărât să adreseze o scrisoare președintelui Consiliului Dirigent de la Sibiu, cu rugămintea să fie transmise mulțumirile sale tuturor aceluia care l-au întâmpinat prin călătoria sa în teritoriile unite cu vechea Românie. Reproducem câteva pasaje din această scrisoare, semnificative pentru sentimentele generalului: „Șederea mea printre românii de peste munți m-a convins că sufletul lor este același ca și acela al românilor de la București și Iași. Am fost de asemenea foarte mișcat de manifestările

unanime de stimă și iubire pentru Franța, care au avut loc pretutindeni, la trecerea mea, de sinceritatea și delicatețea exprimării lor. De aceea, din adâncul inimii, vă rog d-le președinte să primiți și să transmiteți tuturor, bărbați și femei, fete și copii, săteni și orășeni și tuturor membrilor Consiliului Dirigent și ai comitetelor locale expresiunea celei mai vii recunoștințe și urările mele deosebite pentru realizarea nădejdelor voastre naționale.”¹⁶

Deoarece primirea săliștenilor i s-a părut cu totul deosebită, generalul a ținut să le mulțumească în mod direct printr-o telegramă, pe care o reproducem în întregime:

Către Consiliul Comunal Săliște

Mulțumim din inimă pentru binevoitoarea dumneavoastră atenție. Vă asigur că voi purta totdeauna un deosebit interes cauzei române, care îmi este așa scumpă. Nu părăsesc România Mare decât lăsând aici o parte din inima mea.

*Berthelot,
Henri-Mathias*

Pentru primirea deosebit de însuflețită cu care românii ardeleni l-au primit pe generalul francez, dincolo de bucuria resimțită de oameni pentru terminarea victorioasă a calvarului prin care a trecut Europa în anii îndelungi ai războiului ce parcă nu se mai termina, regăsim gesturi și elemente ce depășesc euforia acelor clipe. Românii din Ardeal, izolați de țară prin drasticele interdicții luate în condițiile stării de război dintre Austro-Ungaria și Antanta la care a aderat România în vara anului 1916, nu știau mare lucru despre eroismul și bravura de care au dat dovadă membrii misiunii militare franceze din România în anii 1916-1918. Faptul că această mână de

reprezentanți ai bravei armate franceze a reușit să refacă moralul armatelor române, zdruncinat după loviturile primite din partea unui inamic superior prin număr, echipament și strategie, a însemnat un factor de cotitură în soarta frontului de est al războiului. Victoriile câștigate cu sacrificiile și bravura ofițerilor și soldaților români în bătăliile de la Mărășești, Mărăști și Oituz, din vara anului 1917, la care misiunea militară franceză a fost în prima linie, au întărit în inimile românilor sentimente de recunoștință față de prietenii care la nevoie se cunosc. Prin căile de comunicare ale sufletelor unite prin destin, aceste adevăruri s-au răspândit cu repeziciune în rândul românilor din Ardeal, înainte de reluarea ofensivei armatelor române din noiembrie 1918 și s-au amplificat pe măsura derulării evenimentelor care au condus la unirea Transilvaniei cu România.

Generalul Berthelot și-a încheiat misiunea în România și în zona Dunării în primăvara anului 1919. La 15 mai a plecat din Gara de Nord spre Paris, împreună cu ofițerii francezi care l-au însoțit. Erau prezenți la această despărțire Principele Carol, generali și ofițeri români, miniștri. Printre ei și o delegație a românilor transilvăneni, în frunte cu Ștefan Cicio-Pop și Vasile Goldiș. Într-un scurt popas în gara din Brașov, este înconjurat de o mulțime de români. Maria Baiulescu, președinta femeilor române din Ardeal și a Crucii Roșii române, îi adresează în limba franceză un cuvânt de salut din partea brașovenilor.¹⁷

*

* *

Dacă prin gesturile sale de prietenie Generalul Berthelot și-a câștigat un loc de cinste în sufletul românilor, la rândul lor și oficialitățile statului român au căutat să-și arate recunoștința pentru serviciile aduse de acesta țării.

Academia Română l-a numit printre membrii săi de onoare. Mai mult, prin Legea din 13/26 mai 1917 i se conferea Generalului Berthelot titlul de Cetățean de Onoare al României.

Cu prilejul înmânării Diplomei de Cetățean de Onoare, I.I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, s-a adresat generalului cu următoarele cuvinte: „Documentul, pe care am onoarea a vi-l remite, este o mărturie solemnă a simțămintelor noastre de recunoștință pentru Șeful Misiunii franceze.

D-voastră ați venit, în numele Franței, pentru a săvârși, în mijlocul nostru, o operă de solidaritate frățească. Acei, care iubesc nobila voastră țară – și noi o iubim cu toții – au vrut să constate prin manifestația noastră de astăzi, că v-ați îndeplinit sarcina într-un mod demn de ea. Ați împărtășit încercările și suferințele noastre, v-ați trudit împreună cu frații voștri de arme români; iar pentru a îndrepta urmările, n-ați încetat de a vă inspira de legea neclintită, care ne unește în victoria finală, la care vom lua parte și noi.

Ca semn al recunoștinței noastre pentru munca D-voastră și a Misiunii Voastre, în aducerea aminte a marilor încercări, pe care le-am străbătut împreună, plini de speranță în viitorul apropiat, îngăduiți-ne să vă considerăm pentru totdeauna, ca pe unul de ai noștri”¹⁸

În cuvântul de răspuns, odată cu mulțumirile pentru distincția acordată, generalul promite că după victorie va mai reveni în România, pentru a revedea poporul pe care a învățat a-l prețui.

După război, Parlamentul României întregite a votat la 24 octombrie 1922, la propunerea lui Nicolae Iorga și a mai multor deputați, legea prin care i se donează generalului Berhelot în deplină proprietate, în mod irevocabil și gratuit un lot de pământ cu casă pe teritoriul României.¹⁹ Cu ducerea la îndeplinire a prevederilor acestei legi a fost însărcinat Ministerul Agriculturii

22..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

și Domeniilor, al cărui titular era Alexandru Constantinescu. Domeniul ales este situat în hotarul Fărcădinului de Jos, localitate din județul Hunedoara, în apropiere de Hațeg.

În cuvântul rostit în Camera Deputaților cu prilejul votării legii, ministrul Al. Constantinescu, justificând alegerea făcută, declara: „În aceste plaiuri s-a topit în tiparul firii, amestecul celor două rase: dacii și romanii, plămădind neamul românesc, iar mărturie a leagănului națiunii noastre, sunt ruinele romane și urmele civilizației dace, presărate pe tot cuprinsul acestui județ, mai ales în jurul Hațegului, nu departe de Fărcădinul de Jos, unde și astăzi trăiesc temeliiile cetății Sarmisegetuza, unde au fost înfrânte de romani oștile dace și unde a luat sfârșit în chip eroic, ultimul rege dac, Decebal.

Pentru noi românii, împrumutarea Generalului Berthelot este neprețuitul prilej de a saluta în mijlocul nostru, de câte ori ilustrul general va binevoi să vină în țară, pe prietenul neclintit al nostru; pe acela care, chiar în răstimpul când a fost departe de noi, nu a încetat a ne urmări durerile și a ne ajuta. Avându-l în mijlocul nostru, vom avea mai ales putința a-i aduce prinosul recunoștinței noastre pentru sfatul, munca și bărbăția cu care ne-a ajutat în timpul războiului întregirii neamului și realizării României Mari.”²⁰

În aceeași zi, Regele Ferdinand promulgă legea votată de ambele camere, prin următorul act:²¹

FEDINAND I,

*Prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României,
La toți de față și viitori sănătate,
Corpurile legiuitoare au votat și adoptat, iar Noi sancționăm ce
urmează:*

LEGE

Art. unic. Se acordă Generalului Berthelot, cetățean de onoare român, în deplină și absolută proprietate, în mod gratuit, în semn de recunoaștere a nepieritoarelor sale merite față de poporul român, un lot de pământ din cele rezervate de stat prin legea de expropriere, împreună cu clădiri, în locul și întinderea ce se vor alege de ministerul de agricultură.

Această lege s-a votat de Adunarea deputaților în ședința dela 24 Octomvrie anul 1922 și s-a adoptat cu unanimitate prin aclamațiuni.

Președinte, M. G. Orleanu.

(L.S.A.D.)

Secretar, G. Iuca.

Această lege s-a votat de Senat în ședința dela 24 Octomvrie anul 1922 și s-a adoptat cu unanimitate prin aclamațiuni.

Președinte, M. Pherekyde.

(L.S.S.)

Secretar, I. Moldovanu

Promulgăm această lege și ordonăm ca ea să fie investită cu sigiliul Statului și publicată prin Monitorul Oficial.

Dat în București, la 24 Octomvrie 1922.

FERDINAND

(L.S.St.)

Ministrul agriculturii și domeniilor,

Al. Constantinescu.

Ministrul justiției,

Ioan T. Florescu.

După adoptarea legii, au urmat pașii necesari intrării în posesie, coordonați de același Minister al Agriculturii și Domeniilor. După identificarea pe teren a locației, ministrul Al. Constantinescu prezintă în ședința Consiliului de Miniștri din 27 martie 1923, referatul prin care solicita aprobarea pentru elaborarea actelor de proprietate. Ferma din Fărcădin rezervată generalului dispunea de o suprafață de 173 jugăre cadastrale²² în următoarea structură: 79 jugăre de teren arabil, 17 jugăre de fânețe și pășune, 13 jugăre livezi, 7 jugăre de vie, un grup de clădiri de locuit situate în mijlocul unui mic parc, 50 jugăre de pădure, moară și diferite alte construcții. Clădirile și moara fiind într-o stare necorespunzătoare, via, pometurile și parcul aveau nevoie de replantări și amenajări. De asemenea, locuința trebuia dotată cu mobilier, instalații și alte obiecte necesare într-o gospodărie. Toate aceste lucrări urmau să fie făcute pe cheltuiala statului, pentru care s-a întocmit un deviz de un milion două sute mii lei. Toate propunerile făcute de ministru au fost aprobate de Consiliul de Miniștri. S-a decis, de asemenea ca actul de donație să fie scutit de taxele de timbru, astfel încât generalul să primească ferma la cheie, gata pregătită pentru a fi locuită.²³

La efectuarea măsurătorilor de teren necesare întocmirii actelor de donație s-a constatat faptul că datele prezentate prin referatul ministrului nr. 3005 din 27 martie nu corespundeau întru totul realității, astfel încât

domeniilor statului, s-au întabulat în cartea funciară, prin decizia Judecătoriei de ocol Hațeg, Secția C. Fund., din 4 iunie 1923 următoarele terenuri: 198 jugăre cadastrale, din care circa 64 jugăre și 1408 stâjeni pătrați,²⁴ 19 jugăre și 1230 st. p. – fânețe, 8 jugăre și 1230 st. p. – pășune, 1 jugăr și 1191 st. p. – grădină, 5 jugăre și 2870 st. p. – parc, 19 jugăre și 472 st. p. – rezervat pentru pomot, 1 jugăr și 1381 – arie, 5 jugăre și 1140 st. p. – vie, 60 jugăre – pădure și 9 jugăre, 1353 st. p. de drumuri și tren neproductiv în pădure. Acestea au fost terenurile care, alături de construcțiile menționate au fost cuprinse în actul de donație autentificat de Tribunalul Ilfov, Secția Notariat la nr. 10582 din 7 iulie 1923. Din partea satului român actul era semnat de Ministrul agriculturii și domeniilor Al. Constantinescu, iar din partea noului proprietar de Dem. Constantinescu, investit de Generalul Berthelot cu acte de reprezentare, autentificate la Legația română din Paris.²⁵

*

* *

La 21 septembrie 1923 generalul Berthelot a revenit în România, de această dată ca cetățean particular, pentru a-și lua în primire donația făcută de statul și națiunea română.²⁶ A fost primit în gara din Timișoara de Al. Constantinescu, ministrul agriculturii și domeniilor și de Dl. Manneville, ministrul Franței la București.. Pe traseu li se alătură Dem. Constantinescu, secretar general al Comitetului Agrar, mandatarul legal al generalului, Ion Minulescu, director general al artelor, și G. Metaxa, șeful de cabinet al ministrului Al. Constantinescu. A fost întâmpinat în gara din Deva de oficialitățile locale, printre care și dr. Petru Groza, și de o mare mulțime de oameni. De aici se îndreaptă spre Hunedoara, unde vizitează Castelul Huniazilor și uzinele metalurgice din localitate. Noaptea, cu un tren special

26..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

generalul și însoțitorii săi pleacă spre Hațeg. A doua zi, în automobile escortate de flăcăi călare, în costume populare, convoiul parcurge cei trei kilometri ce despart Fărcădinul de gara din Hațeg. În fața casei, o doamnă în costum național, i-a întins pe o perniță cheile proprietății. Noul stăpân și-a luat în primire gospodăria, cu toate acareturile. Statul a întocmit astfel lucrurile ca moșia dată în dar să fie înzestrată cu toate cele necesare unui trai liniștit. Casele au fost reparate și zugrăvite, mobilele noi au fost executate de meșteri români, grajdurile au fost populate cu cai, vite și porci din soiurile cele mai bune iar în pivnițe s-a așezat vin bun și îndestulător. A urmat un mare ospăț pentru poporul adunat la manifestare, agrementat cu muzică, dansuri și cântece populare din zonă.

A doua zi, după o vizită la Sarmisegetuza, generalul a plecat spre București pentru a se întâlni cu vechii săi tovarăși de luptă. A mărturisit ziariștilor că în Țara Hațegului a fost mișcat până la lacrimi de dragostea ce i s-a arătat.

În anii următori obișnuia să vină pentru câteva zile la moșia din Fărcădinul de Jos și să se întâlnească cu vechii și mai noii săi prieteni. Adresa localității în care a fost împrumutat marele francez era însă schimbată. Prin Decizia Ministerului de Interne din 4 iulie 1923 comuna Fărcădinul Inferior din județul Hunedoara primește denumirea de „General Berthlot”.

Treptat vizitele sale se răresc. L-au reținut în patrie noile însărcinări primite după încheierea războiului. Printre ele, cea de guvernator al Strasbourgului și de membru în Consiliul Superior de Război.²⁷ În ultimii ani de viață a suferit de un sever diabet, din pricina căruia a suferit amputarea din șold a unui picior.

Marele prieten al românilor se stinge din viață la 28 ianuarie 1931.

Așa cum mărturisea în telegrama de mulțumire adresată săliștenilor pentru primirea făcută în decembrie 1918, o parte din inima generalului a rămas alături de români. Testamentul său dispune ca toată averea lăsată în România, formată din domeniul din comuna Berthelot, precum și banii aflați la Banca Maramorosch Blank & Comp. și la sucursalele sale din țară, să treacă în posesia Academiei Române. O prevedere testamentară prevede ca o parte din această avere să fie întrebuințată de Academie pentru acordarea de burse studenților români care studiază în școlile din Franța.²⁸

Tot la Academia Română și-a depus Generalul Henry-Mathias Berthelot memoriile, cu indicația de a nu fi publicate decât după 50 de ani. Timpul de grație a trecut. După știința noastră, memoriile generalului nu au văzut lumina tiparului. Un proiect editorial care să aducă la îndemâna posterității informațiile cuprinse în manuscrisul de la Academia Română ar reprezenta nu numai o restituire benefică și necesară, ci și un gest care să reamintească Franței că românii nu-și uită prietenii.

Note și bibliografie

¹ Kirișescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1918*, vol. II, Editura științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 20.

² Pétin, General, *Le dram roumain*, Payot, Paris, 1932, 936 p., Apud: Kirișescu, Constantin, *op. cit.*, p. 20.

³ Kirișescu, Constantin, *op. cit.*, p. 21.

⁴ Pentru date biografice privitoare la Generalul Henri-Mathias Berthelot vezi: *Prinos de recunoștință Generalului Berthelot cu prilejul împrumutării sale*, Cartea Românească s.a., București, 1923, p. 9-24; Predescu, Lucian, *Enciclopedia Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Editura Cugetarea, București, 1941, p. 98;

⁵ *Prinos de recunoștință Generalului Berthelot cu prilejul împrumutării sale*, Cartea Românească s.a., București, 1923, p. 15-16.

⁶ *Ibidem*, p. 18.

⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁸ Despre vizita generalului Berthelot în Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania, din decembrie 1918 vezi: Pop, *Ghiță, Generalul Berthelot în Transilvania*, în: „Luceafărul”, XIV, nr. 2, 1919, p. 44-45; Abrudan, Paul, *Vizita generalului Berthelot la Săliște*, în: „Tribuna”, 35, nr. 8215 din 25 decembrie 1983, p. 2; Ample relatări ale vizitei se regăsesc în presa vremii, printre care „Luceafărul”, „Gazeta Poporului”, „Drapelul”, „Telegraful Român”, ș.a.

⁹ „Gazeta Poporului”, an 2, nr. 2, 12 ianuarie 1919, p. 4-5.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Evoluția evenimentelor din lunile următoare au infirmat această afirmație a generalului Berthelot. Instaurarea Republicii Sovietice Ungare conduse de Béla Kun, în 21 martie 1919 și tergiversările marilor puteri prezente la Conferința de pace de la Paris de a lua o decizie în privința provocărilor Ungariei comuniste și revanșarde, a determinat intrarea în acțiune a armatei române care, trecând linia de demarcație, ocupă Oradea și desfășoară o ofensivă generală încheiată cu ocuparea Budapestei și înlăturarea guvernării comuniste a lui Béla Kun.

¹² „Gazeta Poporului”, an 2, nr. 2, 12 ianuarie 1919, p. 4-5.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Pop, *Ghiță, Generalul Berthelot în Transilvania*, în: „Luceafărul”, XIV, nr. 2, 1919, p. 44.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Abrudan, Paul, *Vizita generalului Berthelot la Săliște*, în: „Tribuna”, 35, nr. 8215 din 25 decembrie 1983, p. 2.

¹⁷ „Gazeta Poporului”, an 2, nr. 21, 25 mai 1919, p. 4.

¹⁸ *Prinos de recunoștință Generalului Berthelot cu prilejul împrăștiării sale*, ... p. 20.

¹⁹ Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial al României”, nr. 164 din 28 octombrie 1922.

²⁰ *Cuvântarea D-lui Ministru Al. Constantinescu rostită în Camera Deputaților în ședința dela 24 octombrie 1922 cu prilejul votării legii de împrăștiare a Generalului Berthelot*, în vol: *Prinos de recunoștință Generalului Berthelot cu prilejul împrăștiării sale*, ... p. 22.

²¹ *Ibidem*, p. 24.

²² Un jugăr cadastral este egal cu 0,5775 hectare.

²³ Vezi: *Referatul nr.3005*, din 27 martie 1923, în: Jurnalul de ședință a Consiliului de miniștri, nr. 595 din 27 martie 1923. Miniștrii semnatari ai jurnalului de ședință au fost: Ion I. C. Brătianu, Al. Constantinescu, Gh. Mârzescu, General Moșoiu, J. Th. Florescu, Dr. Angelescu, I. Inculeț, V. P. Sassu, General Văitoianu, Dr. Aurel Cozma și Vintilă Brătianu.

²⁴ Stânjenul era unitate de măsură pentru lungime folosit înaintea introducerii sistemului metric. A variat după epocă și regiune de la 1,96 m la 2,23 m.

²⁵ Actul de donațiune, în volumul: *Prinos de recunoștință Generalului Berthelot cu prilejul împrăștiării sale*, ... p. 33-35.

²⁶ Pentru luarea în primire a donației de la Fărcădinul de Jos vezi: „Lumina Satelor”, Sibiu, an 2, nr. 38 din 30 septembrie 1923, p. 5; nr. 39, 7 octombrie 1923, p. 5; „Solia Dreptății și Gazeta Hunedoarei”, an 3, nr. 39 din 26 septembrie 1923, p. 2; „Dreptatea”, an 2, nr. 38, 24 septembrie 1923, p. 4.

²⁷ Predescu, Lucian, *op. cit.*, p. 98.

²⁸ „Cuvântul Liber”, an 3, nr. 3, 8 februarie 1931, p. 3.